

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СЕРИЯСЫ
1997 ЖЫЛДАН БАСТАП ШЫҒАДЫ

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ИЗДАЕТСЯ С 1997 ГОДА

ISSN 2710-2661

№ 3 (2022)

ПАВЛОДАР

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Педагогическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ03VPY00029269

выдано

Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность

публикация материалов в области педагогики,
психологии и методики преподавания

Подписной индекс – 76137

<https://doi.org/10.48081/DIFL9621>

Бас редакторы – главный редактор

Бурдина Е. И.

д.п.н., профессор

Заместитель главного редактора

Ксембаева С. К., *к.п.н., доцент*

Ответственный секретарь

Нургалиева М. Е., *PhD доктор*

Редакция алкасы – Редакционная коллегия

Пфейфер Н. Э.,

д.п.н., профессор

Жуматаева Е.,

д.п.н., профессор

Абибулаева А. Б.

д.п.н., профессор

Мирза Н. В.,

д.п.н., профессор

Фоминых Н. Ю.,

д.п.н., профессор (Россия)

Снопкова Е. И.,

к.п.н., профессор (Белоруссия)

Кудышева А. А.,

к.п.н., ассоц. профессор

Оспанова Н. Н.,

к.п.н., доцент

Оралканова И. А.,

доктор PhD

Омарова А. Р.,

технический редактор

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/EOTR8249>***К. К. Мукашева¹, Н. Ю. Фоминых², А. Е. Беисова³**^{1,3}Торайгыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.;

²Г. Плеханов атындағы Ресей экономикалық университеті,

Ресей Федерациясы, Мәскеу қ.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНДА СТУДЕНТТЕРДІҢ МУЗЫКАЛЫҚ БІЛІМИ ҚАБІЛЕТІН ДАМУЫ

Музыкалық қабілетті дамыту – бұл студенттің табиғи бейімділікке негізделген шығармашылық деңгейінен өркендету үдерісі. Студенттердің музыкалық білімдерін өздігізін тереңдету траекториясын оқытушы-профессор аудиторияда өткізіп кредиттік технологиялық нұсқаулығын негізге алып, оны іске асыру үрдістері қамтылған. Бұл мақалада музыкалық мәдениеттің негіздерін, шығармашылық белсенділікті қарапайым формалардан күрделіге дейін қалыптастыру процесі ескерілді. Музыкалық даму – күрделі және көп құрамды құбылыс. Музыкалық-ырғақтық қабілет, яғни музыкалық ырғақ, адамның музыканы әуезділіктің қабылдауы-біліктілік негізіне тәуелді. Адам тыңдаудан бастап әртүрлі музыкалық әрекеттердегі әуезділіктің сарынын мазмұнын түсінетіні анықталған. Кез-келген қабілет, оның ішінде музыкалық қабілет бейімділікке негізделген. Қабілеттер – бұл дамуға бейімділік, ал даму дәрежесі әр түрлі болуы мүмкін, сондықтан нақты бейімділіктің шекарасын анықтау өте қиын екені айтпаса да түсінікті. Бейімділік дамып келе жатқан қабілеттің белгісі болуы мүмкін немесе көбінесе сырттан қалыптасады, содан кейін адам ең оңтайлы қабілеттер жиынтығымен ерекшеліктері ашылған. Әр адамның жеке музыкалық қабілеттері ерекше үйлесімде. Олардың арасындағы байланыс өтемақы қасидааты бойынша жүзеге асырылуы мүмкін. Дарындылық пен талант туралы айтуға мүмкіндік беретін музыкалық қабілеттердің дамуының жоғары деңгейі ақыл-ой қабілеттерінің жоғары деңгейін қамтитын кешенді нысаны.

Кілті сөздер: музыкалық қабілет, бейімділік, музыкалық қабылдау, шығармашылық қабілет, түзілім, модуль, блок, технология.

Кіріспе

Әлемнің белгілі бір бейнесін және адамның дүниетанымын қалыптастыруға қатыса отырып, музыкалық қабілет адамның рухани және интеллектуалдық дамуына өте маңызды әсер етеді. Оның қазіргі әлемдегі маңызы адамның өмір сүру кеңістігін, рухани және экономикалық қызметтің барлық салаларын қамтитын ғылыми-техникалық прогресті сақтауға көмектесетін бейімделу қасиеттерімен де маңызды.

Музыкалық білім беру нысанына әдіснамалық негіз болар ғұлама, данышпан Әбу-Насыр әл-Фарабидің «Музыканың ұлы кітабы» атты еңбегіндегі тұжырымдарды іріктеу барысында төменгі түзілімді саралау көзделді:

1) әуен теориясы; 2) әуеннің орындалымдағы пайда болуы; 3) оның қалыптасуы; 4) әуеннің жүрекке жету герці; 5) әуеннің нотамен қабылдануының перцептивтік қарымы; 6) әуеннің орындалу үдерісіндегі әдіс-тәсілдері.

Әл-Фарабидің келесі музыкалық білімнің әдіснамалық негізі ретінде көмек берер-еңбегінің әуен ғылымының негіздерін іске асыру кезінде нысанаға алар ғылыми тұжырымдары:

1) әуеннің дыбысталу физикалық қасиеттерін саралау;
2) дыбыстың фонологтық артикуляциялық сыртқа таралуын ескеру;
3) орындаушының дауыс биіктігі, төмендігі, өте төмендігі жайлы ғылыми негізді ұтымды пайдалану;
4) сөздің ұғымдардың мелодияға, әуезге бейімделуі;
5) әуездің адам сезіміне, саңылау түйсіктеріне ықпалын алдын-ала анықтау;
6) әуезге сүйемел жасайтын аспаптардың дыбыс шығару ерекшелігін болжау;

7) ауа толқындарының құлаққа тигізер әсерін күні бұрын әзірлеу [1].

Музыкалық білім әдіснамасының негізі ретінде біздер жоғарыдағы түзіліммен ғылымилық бағамына жүгінуді жөн көрдік.

Мақсаты: жоғары оқу орнында студенттердің музыкалық қабілетін дамытудың психологиялық-педагогикалық амалдарын анықтау.

Зерттеудің қайшылықтары: жоғары оқу орнындағы студенттердің музыкалық біліктіліктерін дамыту мен оның әдіснамалық негізінің сәйкес келмеуінің арасындағы; студенттердің музыкалық қабілетін дамытумен және педагогикалық амалдарының арасындағы қайшылықтар.

Болжамы: егер, жоғары оқу орнындағы студенттердің музыкалық білімдерін дамытуда әдіснамалық негіз құрылса, оның психологиялық

және педагогикалық амалдары тиімді коданым тапса, онда студенттердің музыкалық біліктілігі дамиды.

Міндеттері:

1) студенттердің музыкалық білімдерін дамытудың әдіснамалық негізін анықтау;

2) студенттердің психологиялық ерекшеліктерін анықтап, прагматикалық іскерліктерін ширату.

Студенттердің музыкалық білімдерін шығармашылық деңгейге көтерудің әдіс-тәсілдерін, амалдарын саралау.

Материалдар мен әдістері

Зерттеу мәселесі бойынша жоғары оқу орындарында музыкалық білім игерту үдерісінде студенттердің перцептивті қабылдауы мен олардың сенсорлы арналарының тек сол әуенге бейімделуі герментевтикалық тәсілдермен жүзеге асырылуы күннен-күнге кезек күттірмейтін көкейкесті мәселеге айналып отыр. «Қазіргі жаңа білім беру мазмұнындағы оқулықтар мен оқу құралдарының қайсысы нәтижеге бағдар жасайды?» – деген саликалы сұраққа жауап берудің өзі қиындық келтіруде.

Оның басты себебі модернизм кеңістігінде студенттердің білімді инновациялық технологиялармен игерудің қажетсіну уәжін оқытушы-профессор үзіліссіз қамтамасыз етуімен құнды болмақ. Ол үшін әрбір білім игертуші оқытушы-профессор дәріс, семинар, тәжірибелерін модульдік технологиялармен оқытуы – бүгінгі күннің талабы. Бұл орайда, музыкалық аспаппен және әуенмен айтылатын дәстүрлі және басқа жанрмен әуезді өлеңдерді нотаға сай ету мәселелері модульдің бірнеше блоктарға жіктелуімен жүйеленуі көзделеді [2].

Мұнымен бірге әр студенттің ішкі интрепретациясында музыканың қай жанрына бейімділігі бар екенін саралау үдерісі стохастикалық прагматиканы іске асыруымен түсіндіріледі. Жоғарыдағы музыкалық педагогикалық-психологиялық білім берудің көкейкестілігінің өткір екендігін айта отырып, біздер төмендегі зерттеу барысында, музыкалық білім берудің заңдылықтарын қазіргі заман сұранымына сәйкес келе бермейтіндігі мен оның дәстүрлі оқыту үдерісінің арасындағы қайшылықты көре аламыз.

Мақалада мәселелікті айқындалу үдерісінде алдымен қайшылықты анықтау, оның шешілу үдерісінде феноменнің табу, студенттердің музыкалық білімдерін дамытуға қатысты әдіснамасын құруда талдау-жинақтау, саралау, жіктеу түзүлімдеу, тұжырымдау ұқсастығын дәлелдеу, біркелкілікке сыйымды идентификациялық қасиеттерін сұрыптау және тағы басқа әдіс-тәсілдер қолданылды [3,4].

Бұл әдіс-тәсілдер модулдік, акпараттық, интеграциялық, интерактивтік және т.б. білімденудің инновациялық технологияларында қолданым тапты.

Нәтижелер және талқылау

Бұл орайда, бұрынғы тоталитарлық оқыту жүйесінде бір ғана бағдарламамен жүргізілетін жұмыс студенттердің сұранымына сәйкес келуі жиі байқалып жүргеніне көз жұма берудің жөнсіздігін атап өткен орынды.

Табиғи өнері бар студенттердің өмірге бейімделу мәселесін шешерлік ғылыми дүниетанымы қоғамның сұрамына сай түйісуіне музыкалық білімнің әдіснамалық негізінің атқарар рөлі зор. Міне, осындай көкейкесті мәселенің бар шешімі прагматикалық іскерліктің музыкалық білім игертудің бір амалы ретінде қолданылмай отырғаны байқалады.

Прагматикалық іскерліктің негізін қолдаған Дж. Дьюи тәжірибені теориясыз жүзеге асыруға мүлдем қарсы болған. Өзінің жүз жылдық өмірлік еңбегінде зерттеуші педагогика мен психология ілімдерінде ешбір ғылыми дүниетанымға сәйкеспейтін дарабоз тұжырымдары бүгінгі жиырма бірінші ғасыр білім беру кеңістігіне өзекті екендігін мойындайтын кез келді [5].

Американдық мектептерге аталған прагматикалық іскерлік жайлы ғылыми жаңалығы бүгінгі музыкалық білім беру жүйесіне тікелей қатысы бар. Зерттелушінің ұстанымы: ақиқат ол пайдалы білім, өнер, әлеуметтік жағдайларды ескере отырып, жинақталған интериоризацияға айналған доминантты тағылымдық негізі іс-әрекетте қажеттілікке жаратуды басымдықта ұстаған.

Дж. Дьюиден басталған педагогиканың философиялық негізінде прагматикалық бағыттың құр тәжірибемен шектелмейтініне бар ғұмырын арнады десек те қателеспейміз. Әрине, Дж. Дьюи еңбектері көбінесе мектеп оқушыларына арналған. Бірақ аталып отырған прагматикалық іскерлік музыкалық білім беру жоғары оқу орындарындағы студенттердің құр нотамен немесе аудиоқабылдаумен жұмыс жүргізуілері жоғары иерархияға ұмтылдырмайтынын аңғару қиын емес [6].

Біздердің назарымызға алатын рухани құндылық: студенттердің жеке тағылымына негізделген:

1) прагматикалық қабілет оның тұлғалық болмысының ерекшелігінде, өзінің табиғи мүмкінділігін толықтай іске асыра алуына жағдай туғызуына қатысты тұжырымдарына;

2) инструменталді педагогикасындағы студенттегі кенеттен туындайтын қажеттену ісі мен қызығушылығының оқытушылары іліп әкетіп одан өркендете алуына;

3) білімалушылардың ойын арқылы тағылымды игеруі мен ондағы еңбек ету шама-шарқының межелері [7].

Жоғарыдағы үш түрлі тұжырымдарынан студентте тағылымдық инструментінің пайда болуы, аталған тағылымды іске асыру дегенді аңғартады. Оқыту нәтижесінде бала өздегінен ойлау іскерлігі, дағдысы ұштала түсуімен ерекшелінеді.

Тағы бір өзекті мәселе – ырғақты дамыту. Ритм – кез-келген қабылданған процестердің уақытша құрылымы. Музыкалық-ырғақтық қабілет, яғни музыкалық ырғақ, адамның музыканы қабылдауы – музыкалықтың негізі. Ритм – уақыт өте келе дыбыстарды бөлуде (ұйымдастыруда) белгілі бір заңдылықты анықтайтын музыканың негізгі элементтерінің бірі. Студенттердің ырғақ сезімін қалыптастыру музыкалық педагогикадағы маңызды міндеттердің бірі және сонымен бірге жалпыға бірдей танылған ең қиын мәселелердің бірі. Төменгі жол табиғатта дамымаған қабілеттер жоқ және өмір сүре алмайды. Осылайша, музыкалық ырғақ сезімі дамиды. Тағы бір сұрақ, оны өздігінен қаншалықты тәрбиелеуге болады, бұл жағдайда тиісті педагогикалық араласудың практикалық тиімділігінің шектері қандай [8]. Музыкадағы ырғақ уақыттың өлшемі ғана емес, сонымен бірге эмоционалды-экспрессивті, бейнелі-поэтикалық, көркемдік-семантикалық категория болып табылады. Өздеріңіз білетіндей, адам тыңдаудан бастап әртүрлі музыкалық әрекеттердегі музыканың мазмұнын түйсінеді. Қарқынды, терең, ол музыкалық тәжірибенің ең белсенді, шиеленісті формаларын ынталандырып, орындау барысында музыкалық сөйлеудің мағынасына енеді. Орындау барысында музыканттың алдында композитордың шығармашылық ойының басқа күйде қалуы және ашылмауы мүмкін. Оның ашуы көзделді.

Музыканың көркемдік-мазмұндық орындалуы музыканы белсенді сезіну (қозғалыста көрсету) және соның салдарынан музыкалық қозғалыстың уақытша жүрісінің эмоционалды экспрессивтілігін сезіну қабілеті ретінде түсінілетін музыкалық-ырғақты сезімді тәрбиелеу мен дамытудың табиғи алғышарттарын жасайды. Музыкалық ырғақты сезіну – бұл оның екінші ерекшелігі негізіндегі перцептивтік қабілет. Осы күй-жайлардың негізінде ырғақты білім берудің әртүрлі жүйелері салынып, оның сабақтастық қағидасы жүзеге асады.

Төмендегілерді атап өту керек: жақсы реттелген, музыкалық қойылымның жеткілікті сенімді және берік моторикасы ырғақ сезімін дамыту үшін тиісті тірек бола алады. Керісінше, ойындағы тәжірибесіз физикалық әрекеттер кейде деформациялануы мүмкін, музыкалық-ырғақты тәжірибені бұзуы мүмкін, студент – музыкант барлық темп – ритмикалық негізді байқауы тиіс. Ырғақтың эмоционалды мазмұнын айқын көрсете отырып, музыканы, бір жағынан, моторикалық қолдау көрсетеді, музыкалық ырғақ сезімін дамыту және жетілдіру бағытында қысқа жолдар салады. Музыкалық-ырғақты білім

беруде студенттердің ырғақты стилін, осы стильдің ерекшеліктерін түсінуінің дамуы үлкен рөл атқарады [9].

Басқаша айтқанда, әр стиль музыканың мазмұнымен байланысты және қайталанатын ерікті процестердің сипатымен, сондай-ақ осы техникалық құбылыстардың күрделі кешенінде атқаратын рөлімен байланысты ырғақтың өзіндік ерекшеліктерімен сипатталады. Мұндай ұстанымды музыкант Х. С. Кушнарев білдірді.

Музыкалық педагогиканың міндеттеріне қатысты қарастырылған мәселе келесідей тексеріледі: музыкант студенттердің білетін, игеретін, эстетикалық тұрғыдан сезінетін әр түрлі ырғақты стильдер неғұрлым көп болса, оның музыкалық – ырғақты тәрбиесінің толықтығы туралы айтуға негіз болады. Ритм сезімін қалыптастыратын және жылдамдық, екпін, уақыт ұзақтығы сияқты категориялармен байланысты үш негізгі құрылымдық элемент бар.

Осылайша, қарқындылықты, екпінді және уақыт қатынасын қабылдау және көбейту бастапқы музыкалық қабілетке біріктіріледі. Шын мәнінде, екі күрделі дыбысты ырғақты ұйымдастырылған салыстырудан бастап, егер ойыншы бірдей уақыт фракцияларының кезектесуінің біркелкілігін сезініп, қалпына келтіре алмаса, мұнда ешқандай ойын әрекеті болмайды [10].

Фортепианолық оқытудың бірінші кезеңінде студенттердің жеткілікті меңгеруімен тең уақыт үлестерінің өлшеу пульсациясын қабылдау және көбейту дағдысы музыкалық-ырғақтық қабілеттің алғашқы компоненттерін – қарқын сезімін дамыту үшін қажетті «материалдық» негіз жасайды. Бұл сезімнің өзі музыканы өлшенген, біркелкі қозғалыста сезіну қабілетінің негізгі көздерінің бірі ретінде қарастырады. «Орындаушылық сөйлеудің» міндетті атрибутының сапасына назар аудара отырып, пианист студент алғашқы сабақтарда іс жүзінде қатысады [11].

Басқаша айтқанда, фортепианода ойнау көп жағдайда музыкалық-ырғақты кешеннің барабар жағына үнемі және қарқынды әсер ететін әр түрлі және жеткілікті рельефтік екпіндерге толы. Ұзақтықтың арақатынасын сезіну – ырғақтық қабілеттің соңғы компоненті. Ұзақтықтың арақатынасын сезіну қалыптасады, содан кейін пианист студенттің алғашқы сабақтарынан бастап қарқынды жаттығуларға қатысады. Ритмикалық құрылымдарда бағдарлау, уақытша «құны» бойынша әр түрлі дыбыстардың арасындағы айырмашылық кез-келген музыкалық және орындаушылық қызметке тән негізгі шеберлік; бұл туралы шешім жоқ, оны айналып өтіп, музыкалық және мағыналы нәтижелерге қол жеткізу мүмкін емес [12].

Сонымен қатар, дарындылық пен талант туралы айтуға мүмкіндік беретін музыкалық қабілеттердің дамуының жоғары деңгейі ақыл-ой қабілеттерінің жоғары деңгейін қамтитын кешенді саралау көзделеді. Гений музыкалық

қабілеттердің ең жоғары дәрежесі ретінде жеке тұлғаны, оның ішінде, жалпы интеллектуалдық ерекшеліктерін қамтитын қасиет болып табылады.

Музыкалық гений әдеттегіден алыс ақыл-ой қабілеттерінің құрылымына ие болуы мүмкін (мысалы, абстрактілі логикалық ойлаудың артта қалуы және кескіннің гипертрофиялық дамуы), бірақ оның жалпы интеллект деңгейі әрқашан жоғары. Көптеген керемет музыканттар өз заманының ең парасты өте жоғары адамдары болды.

Кез-келген қабілет, оның ішінде музыкалық қабілет бейімділікке негізделген. Бейімділіктер тұқым қуалаушылықпен анықталған адамның туа біткен анатомиялық, физиологиялық және нейрофизиологиялық, психологиялық ерекшеліктерін білдіреді. Қабілеттер—бұл дамуға бейімділік, ал даму дәрежесі әр түрлі болуы мүмкін, сондықтан нақты бейімділіктің шекарасын анықтау өте қиын (оны көбінесе «төбе» деп атайды). Бейімділіктердің өзінде екі компонентті бір-бірінен ажырату қиын: генетикалық, туа біткен (іштей даму ерекшеліктері) [13].

Анатомиялық және физиологиялық бейімділіктерді диагностикалау оңай. Музыкалық іс-әрекетте бұл әншілерге арналған дауыстық аппараттың құрылымы, пианистер мен ішектерге арналған қол құрылымы, тыныс алу аппараты мен бет бұлшықеттерінің ерекшеліктері. Мидың көрінбейтін құрылымдары болып табылатын нейрофизиологиялық бейімділіктің шекараларын анықтау әлдеқайда қиын. Есту қабілеті жоғары дәрежеде дамидыны белгілі, музыкалық-ырғақты және үйлестіру әлдеқайда күрделі дамиды; бірақ табиғатпен белгіленген шекара қай жерде өтетінін нақты айту мүмкін емес, адамның мүмкіндіктері оған кірмейді, бұл қабілеттерге қатысты. Мұнда көп нәрсе қоршаған орта факторына байланысты, оған әдетте адамның даму шарттары, оның қоршаған ортасы, арнайы дайындықтың болуы, сондай-ақ, оның бағыты, қарқындылығы, белгілі бір адамның жеке ерекшеліктеріне сәйкестігі және т.б. амалдар жатады [14].

Бірдей бейімділіктің әртүрлі дамуын байқауға болады. Өмірдің өзі атап өткен тәжірибелер: керемет үйлестіру қабілеті бар және әртүрлі жағдайларда тәрбиеленген үшеуінің бірі жонглер, екіншісі — спорттық қақпашы, үшіншісі — қалта болған жағдай сипатталады. Әр түрлі жағдайда өсетін және егіздер емес, әртүрлі жаттығулар жасайтын студенттері бейімділік шекараларын анықтау қиынырақ.

Бейімділік — бұл адамның белгілі бір қызметпен айналысуға деген амалы, көбінесе оның жетістігін анықтайды. Осы негізде бейімділік қабілетке ұқсас, бірақ оны қабілетпен теңестіру мүмкін емес, өйткені мұндай қабілет көбінесе табиғатпен анықталады және барлық жағдайларда адамға байланысты емес, ал бейімділікте ерікті компонентте студенттің, қалауын анықтау көзделеді.

Психология бұл сұраққа әлі жауап бермейді, олар туа біткен бейімділіктің бөлігі немесе оның дамуының нәтижесі деп дәйектеген. Бейімділік адамды сыртқы жағдайларға қарамастан, (мысалы, П. И. Чайковский) күшті қабілеттер жиынтығы болған әрекетке бағыттайтын көптеген жағдайлар бар екеніне ғаламдар, композиторлар тоқталған.

Жағдайлардың сәтті үйлесімімен бейімділіктің қалай дамығаны немесе, керісінше, қолайсыз жағдайлармен жойылғаны туралы көптеген мысалдар бар. Сондықтан, бейімділік ұғымына бейімділікті қосу дұрыс болмас, бірақ біздің ойымызша, бейімділікті қосу қабілетінің кең ұғымына айналуына себеп. Педагог – музыканттар бұл құбылыспен жақсы таныс, мұнда музыкалық қабілеттердің барлық кешені бойынша дарынды. Мұндай жағдайларда бұл қажеттіліктен туындамайды (ол құрдастарымен салыстырғанда жақсы нәтижеге қол жеткізеді және аз күш жұмсайды), бірақ жаттығуға деген ұмтылыс, осы сабақтан тыс өмір сүру мүмкін еместігі.

Бейімділік дамып келе жатқан қабілеттің белгісі болуы мүмкін немесе көбінесе сырттан қалыптасады (мысалы, ата-аналар), содан кейін адам ең оңтайлы қабілеттер жиынтығымен біліктілік тудырады. Көбінесе туыстары мен достарының әсерінен орташа музыкалық бейімділігі бар студент музыкамен кәсіби түрде айналыса бастайды, осы кәсіпке үйреніп, оған бейім болады. Ол орта деңгейдегі музыкант бола алады және оның туыстарының көз алдында беделді емес іс-әрекетке бейімділігі бар екенін ешкім білмейді (кейінірек олар әртүрлі хобби түрінде көрінуі мүмкін) [15].

Музыкалық қабілеттер әдетте кәсіби және кәсіби емес болып бөлінеді. Кәсіби қабілеттер – бұл әр түрлі элементтер әр түрлі дәрежеде көрінетін кешен, бірақ осы элементтердің әрқайсысы және тұтастай алғанда кешен музыкалық белсенділікті кәсіби деңгейде игеруге мүмкіндік береді. Кәсіби емес музыкалық қабілеттер адамдардың басым көпшілігіне тән (2–3 % қоспағанда) және сізге музыка тындауға, оны тануға, сүйікті әуендеріңізді дауыспен ойнатуға, ырғақты қозғалуға мүмкіндік береді. Кәсіби емес қабілеттердің дамуы жоғары деңгейдегі музыканы қабылдау, ән айту, түрлі аспаптарда музыка ойнау, би билеу, импровизация қабілетіне әкеледі. Кәсіби және кәсіби емес қабілеттердің арасында белгілі бір шекара жоқ, өйткені, қабілеттердің қарқынды дамуы оларды біртіндеп кәсіби деңгейге көтере алады. Мұндай ауысу процесінде музыкалық қабілеттердің психологиялық құрылымы өзгереді: музыканттарда ол жеке психикалық функциялар мен қасиеттер, жеке көркемдік стильдің негізі бола алатын осындай байланыстың жеке ерекшеліктері арасындағы неғұрлым нәзік және күрделі қатынастармен сипатталады.

Қорытынды

Әр адамның жеке музыкалық қабілеттері ерекше үйлесімде. Олардың арасындағы байланыс өтемақы қағидаты бойынша жүзеге асырылуы мүмкін. Психологиядағы психикалық функциялардың орнын толтыру адамның басқа да айқын қасиеттерін қолдана отырып, кез-келген ақауларды немесе жеткіліксіз дамыған функцияларды толтыру деп түсініледі. Өтемақының арқасында әртүрлі қабілеттер құрылымы бар адамдар, соның ішінде, бұл қызметпен сәтті айналыса алады. Тіпті ең талантты адамның әрқашан басқа қабілеттермен өтілетін салыстырмалы түрде әлсіз жақтары бар.

Музыкалық қабілеттердің шексіз даралығын, әртүрлі комбинациялары мен деңгейлерін көрсететін тұтас сипаттамасы Нейгаустың сөзімен аяқталуы керек: «Шын мәнінде, талант пен данышпан арасындағы барлық қадамдар мен градациялар толы және қалай толтырылған!».

Біздердің еңбегіміздегі басымдық берер нысана – музыкалық білім игерудегі әдіснамалық негіз әл-Фараби еңбегіндегі түзілімдер мен тұжырымдарды саралап алу тұрғысында ұсынылуы.

Студенттердің музыкалық амал-тәсілдерді тиімді пайдалану шеберліктерін шыңдауға бағам жасалды.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

1 **Ахметова, М., Жұбанов, А., Ерзакович, Б.** Советтік қазақ музыкасы. – Алматы : Ғылым, 1995. – 348 б.

2 **Байділдаев, Ө.** Қанатты өнер. – Алматы : Жазушы, 1973. – 175 б.

3 **Балтабаев, М.** Қазақ халқының музыкасы және студент жастар. – Алматы : Ана тілі, 1991. – 152 б.

4 **Ерзакович, Г., Қоспақов, З.** Қазақ музыка фольклорының тарихнамасы. – Алматы, 1986. – 233 б.

5 **Ананьев, Б., Г.** Задачи психологии искусства // Художественное творчество. – Л., 1982. – 320 б.

6 **Жұмағалиева, Т., Ахметбекова, Д., Ысқақов, Б., Қарамедина, Ә., Қоспақов, З.** «Қазақ халқының дәстүрлі музыкасы». – Алматы, 1992. – 242 б.

7 **Мясищев, В. Н., Готсдинер, А. Л.** Проблема музыкальных способностей и ее социальное значение –Л. : Музыка, 1980. – 153 с.

8 **Старчук, М.** Психология одаренности детей и подростков. Музыкальная одаренность – М. : «Академия», 1996. – С. 43–48.

9 **Дубровина, В. И.** Руководство процессом музыкального воспитания / В. И. Дубровина. – М., 1988. – 49 с.

10 **Гуревич, Е. М., Борисова, М.** Психологическая диагностика. Учебное пособие М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2001. – 368 с.

11 **Жұмабаев, М.** Педагогика. – Алматы, 2018. – 154 б.

12 **Ұзақбаева, С. А.** Қазақтың халықтық педагогикасындағы эстетикалық тәрбие – Алматы, 1993. – 194 б.

13 **Жұматаева, Е.** Музыкалық педагогика. – Алматы : Эверо, 2018. – 400 б.

14 **Жұматаева, Е.** Жоғары мектепте әдебиетті білімденудің инновациялық технологияларымен оқыту. – Алматы : Эверо, 2016. – 252 б.

15 **Жұматаева, Е.** Орындаушылық өнер. – Алматы : Эверо, 2018. – 231 б.

REFERENCES

1 **Ahmetova, M., Zhubanov, A., Erzakovich, B.** Sovettik kazak muzykasy. [Soviet Kazakh music.]. – Almaty : Gylym, 1995. – 348 p.

2 **Bajdildaev, O.** Kanatty oner [Rope art]. – Almaty : Zhazushy, 1973. – 175 p.

3 **Baltabaev, M.** Kazak halkynyn muzykasy zhane student zhastar. [Kazakh folk music and student youth]. – Almaty : Ana tili, 1991. – 152 p.

4 **Erzakovich, G., Kospakov, Z.** Kazak muzyka fol'klornyn tarihnamasy [Historiography of Cossack folk music]. – Almaty, 1986. – 233 p.

5 **Anan'ev, B. G.** Muzykalyk kabiletter psychologists [Tasks of psychology of art] // tandamaly shygarmalar authors – Leningrad: 1982.-320.

6 **Zhumagalieva, T., Ahmetbekova, D., Yskakov, B., Karamedina, Ә., Kospakov Z.** «Qazah halqinin dastyrlı muzykasy» [Traditional music of the Kazakh people] // – Almaty, 192. – 242 p.

7 **Miasishev, V. N., Godsiner A. L., Danilova E. E.** «Problema muzikalnih sposobnostei I ee socialnoe znachenie». [The problem of musical abilities and its social significance] Music. – 1980. – 153 p.

8 **Starchuq, M.** Psihologia odarennosti detei I podrostqov [Psychology of giftedness of children and adolescents. Musical talent.] – Moscow : Academia, 1996. – 43–48 p.

9 **Dubrovina, V. I.** Muzykalyk kabiletterdin ontogeny [Management of the process of musical education] – Moscow : Pedagogy, 1988. – 49 p.

10 **Gurevich E. M., Borisova M.** Psihologicheskaya diagnostika [Text] [Psychological diagnostics.] / V. I. Dubrovina. – Voronezh, 2001. – 368 p.

11 **Zhumabaev, M.** Pedagogica [Pedagogy] – Almaty, 2018. – 154 p.

12 **Uzakbaeva, C. A.** Kazak folcler pedagogicasi [Aesthetic education in Kazakh folk pedagogy]. – Almaty, 1993. – 194 p.

13 **Zhumatayeva, E.** Muzykalyq pedagogika. [Music pedagogy].– Almaty : Evero, 2018. – 400 p.

14 **Zhumatayeva, E.** Zhogary mektepte adebietti bilimdenudin innovatsionalyq tekhnologiyalarymen oqytu [Teaching literature in high school with innovative educational technologies] – Almaty : Evero, 2016. – 252 p.

15 **Zhumatayeva, E.** Oryndaushylyq oner. [Performing Arts]. – Almaty : Evero, 2018. – 231 p.

Материал 14.09.22 баспаға түсті.

*К. К. Мукашева¹, Н. Ю. Фоминых², А. Е. Бейсова³

^{1,3}Торайгыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар;

²Российский экономический университет имени Г. Плеханова,

Российская Федерация, г. Москва.

Материал поступил в редакцию 14.09.22.

РАЗВИТИЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОВ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Развитие музыкальных способностей – это развитие творческих способностей студента, основанных на его естественных склонностях. Траектория самоуглубления музыкальных знаний заложена в процессе реализации кредитной технологической инструкции, проведенной преподавателем-профессором в аудитории. Процесс формирования основ музыкальной культуры, творческой активности от простых форм к сложным. Музыкальное развитие – сложное и многокомпонентное явление. Музыкально-ритмическая способность, то есть музыкальный ритм, восприятие музыки человеком-основа музыкальности. Человек, начиная со слушания, понимает содержание музыки в различных музыкальных действиях. Любая способность, в том числе музыкальная, основана на склонностях. Способности – это склонность к развитию, а степень развития может быть разной, поэтому понятно, что определить границы конкретной предрасположенности очень сложно. Предрасположенность может быть признаком развивающейся способности или часто формируется извне, после чего человек рискует заняться делом с наиболее оптимальным набором способностей. Индивидуальные музыкальные способности каждого человека находятся в особой гармонии. Связь между ними может осуществляться по

принципу компенсации. Высокий уровень развития музыкальных способностей, позволяющий говорить о одаренности и таланте, включает в себя комплекс, включающий высокий уровень умственных способностей

Ключевые слова: музыкальные способности, задатки, музыкальное восприятие, творческие способности, формирование, модуль, блок, технология.

*K. K. Mukasheva¹, N. Y. Fominykh², A. E. Beisova³

^{1,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar;

²Plekhanov Russian University of Economics,

Russian Federation, Moscow.

Material received on 14.09.22.

DEVELOPMENT OF STUDENTS' MUSICAL ABILITIES IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The development of musical abilities is the development of a student's creative abilities based on his natural inclinations. The trajectory of self-deepening of musical knowledge is laid down in the process of implementing a credit technical instruction conducted by a teacher-professor in the classroom. The process of forming the foundations of musical culture, creative activity from simple to complex forms. Musical development is a complex and multicomponent phenomenon. The musical-rhythmic ability, that is, the musical rhythm, the perception of music by a person is the basis of musicality. A person, starting from listening, understands the content of music in various musical actions. Any ability, including musical ability, is based on inclinations. Abilities are a tendency to develop, and the degree of development can be different, so it is clear that it is very difficult to determine the boundaries of a specific predisposition. Predisposition can be a sign of developing ability or is often formed from the outside, after which a person risks doing business with the most optimal set of abilities. The individual musical abilities of each person are in a special harmony. The connection between them can be carried out on the principle of compensation. The high level of development of musical abilities, which allows us to talk about giftedness and talent, includes a complex that includes a high level of mental abilities

Keywords: musical abilities, inclinations, musical perception, creativity, formation, module, block, technology.

Теруге 14.09.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

3,23 Mb RAM

Шартты баспа табағы 24,6.

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректоры: А. Р. Омарова, Т. Оразалинова

Тапсырыс № 3976

Сдано в набор 14.09.2022 г. Подписано в печать 30.09.2022 г.

Электронное издание

3,23 Mb RAM

Усл.п.л. 24,6. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова, Т. Оразалинова

Заказ № 3976

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.pedagogic-vestnik.tou.edu.kz